

• b e l i r i s •
V O O R B R U S S E L

SINT-BONIFATIUSKERK

☉ INHOUDSTAFEL

- ☉ 2 **INLEIDING**
- 5 **HISTORIEK**
 - 5 Eerste neogotische kerk in Brussel
 - 6 Oorsprong van de bouw van de Sint-Bonifatiuskerk
 - 9 Historisch en artistiek belang
 - 12 De uitbreiding van de Sint-Bonifatiuskerk
 - 15 Klassering van de kerk
 - 15 Laatste werken voorafgaand aan de restauratie in 2008
- ☉ 17 **ALGEMENE RESTAURATIE 2008-2011**
 - 17 Pathologie van de stenen
 - 17 Studie van de stenen voor aanvang van de werken
 - 17 Het reinigen van de gevels
 - 19 Restauratie van de stenen
 - 19 Restauratie van de gevelsculpturen in de Vredestraat
 - 21 Bezoek aan het atelier van de steenhouwers: Atelier te Zottegem, Monument Vandekerckhove NV.
 - 22 Werken in hout voor het gebinte van de hoofdbeuk
 - 23 Restauratie van de daken
 - 25 Restauratie van de metalen structuur van de klokkentoren
 - 26 Binnenverlichting van de kerk
 - 29 Restauratie en conservatie van de glas-in-loodramen van de Sint-Bonifatiuskerk
- 33 **DE INTERIEURDECORATIE VAN DE KERK**
WIE IS SINT-BONIFATIUS?
- 34 **BESLUIT**
- ☉ 36 **GLOSSARIUM**
- 37 **BRONNEN**

INLEIDING

BELIRIS is de naam voor het Samenwerkingsakkoord tussen de Federale Staat en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Het voorziet initiatieven om de internationale rol en de hoofdstedelijke functie van Brussel te bevorderen. De Directie Vervoerinfrastructuur, onderdeel van de FOD Mobiliteit en Vervoer is belast met de studie, de uitvoering en de controle van deze initiatieven. BELIRIS mag misschien vreemd klinken. Toch is de naam logisch: BEL- staat voor België, - IRIS is het logo van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Een van de initiatieven van BELIRIS is de restauratie van de Sint-Bonifatiuskerk te Elsene.

In 1999 besliste de Gemeente Elsene om een openbare opdracht van diensten te lanceren met het oog op het aanstellen van een studiebureau voor de volledige restauratie van de gevels en daken van de Sint-Bonifatiuskerk. Het Atelier d'Architecture Piron & Associés werd in 2000 aangesteld en startte de studies voor de restauratie.

Op vraag van de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen (KCML) stelde de Gemeente Elsene in 2002 enkele specialisten aan voor de uitvoering van stratigrafiestudies van de interieurschilderingen, een glazenier voor de studie van de glas-in-loodramen en een bureau speciale technieken voor de elektriciteitsstudies.

In 2006 werd in het kader van het Samenwerkingsakkoord BELIRIS een protocolakkoord ondertekend met het oog op de financiering van de werken. De FOD Mobiliteit en Vervoer – Directie Vervoerinfrastructuur heeft het bouwheerschap voor de algemene restauratiewerken aan de gevels en de daken van de kerk op zich genomen.

De Gemeente Elsene behield het bouwheerschap voor de restauratie van de glasramen en kreeg van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest een subsidie ten belope van 80% van het bedrag van de werken.

Beide restauratiewerven startten op 1 mei 2008 en werden parallel uitgevoerd door de aannemer Monument Vandekerckhove NV. In april 2011 werden de restauratiewerken voltooid, waarbij de Sint-Bonifatiuskerk haar oude glorie terugvond.

De kerk is gewijd aan Sint-Bonifatius, bisschop zonder bisdom, die de laatste 20 jaar van zijn leven in Elsene woonde en stierf in de Abdij van ter Kameren (1182-1261).
Vredestraat nr.21A-23.

Bruxelles

L'Eglise St. Boniface à Ixelles.

HISTORIEK

● Eerste neogotische kerk in Brussel

In onze herinneringen zijn kerken inspirerende omgevingen die als een kostbaar bezit moeten worden bewaard. Het bewustzijn van het verleden waarvan deze plaatsen getuigen is een eerste stap. Het gaat niet alleen om het beschermen van een opmerkelijk kunstwerk, maar eveneens om het vereeuwigen van een herinnering.

Onze wil tot het in stand houden van deze gedachte behelst zowel het "kunstwerk" als "de mens". Met de betrachting om een getuigenis te bewaren trachten wij dit werk te redden van de vergetelheid.

Een monumentaal gebouw als de Sint-Bonifatiuskerk restaureren, impliceert keuzes maken en deze keuzes zijn afhankelijk van verschillende factoren. Hiervoor moet rekening gehouden worden met de geschiedenis, de functie, de evolutie en de staat van bewaring van het gebouw.

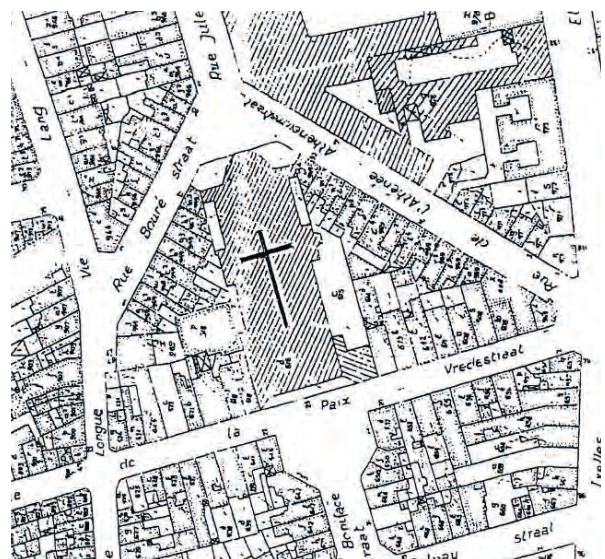
● Oorsprong van de bouw van de Sint-Bonifatiuskerk

Het is naar aanleiding van het decreet van 1809 waardoor elke parochie van meer dan 5.000 gelovigen mocht ont dubbeld worden dat de Sint-Bonifatiusparochie in 1845 op het grondgebied van Elsene werd opgericht.

In 1844 had boven-Elsene nog geen eigen kerk en de gelovigen klaagden over het feit dat ze naar Sint-Kruis moesten. In deze te klein geworden kerk, stonden de gelovigen tijdens de misdienst tot in het portaal en zelfs tot op de straat.

Op 31 oktober 1844 gaf de Gemeenteraad zijn akkoord voor het bouwen van een kerk in boven-Elsene en dit zonder zich ertoe te verbinden om tussen te komen in de bouwkosten.

Na verschillende inplantingsvoorstellen besliste de nieuwe Raad van de kerkfabriek om een als pastorie ingerichte woning en een aanpalend terrein in de Vredestraat aan te kopen.

Op 14 juli 1845 gaf de Gemeenteraad een gunstig advies in navolging van het advies van de commissie die belast was met het onderzoek van het plan en het bestek opgesteld voor het optrekken van het gebouw.

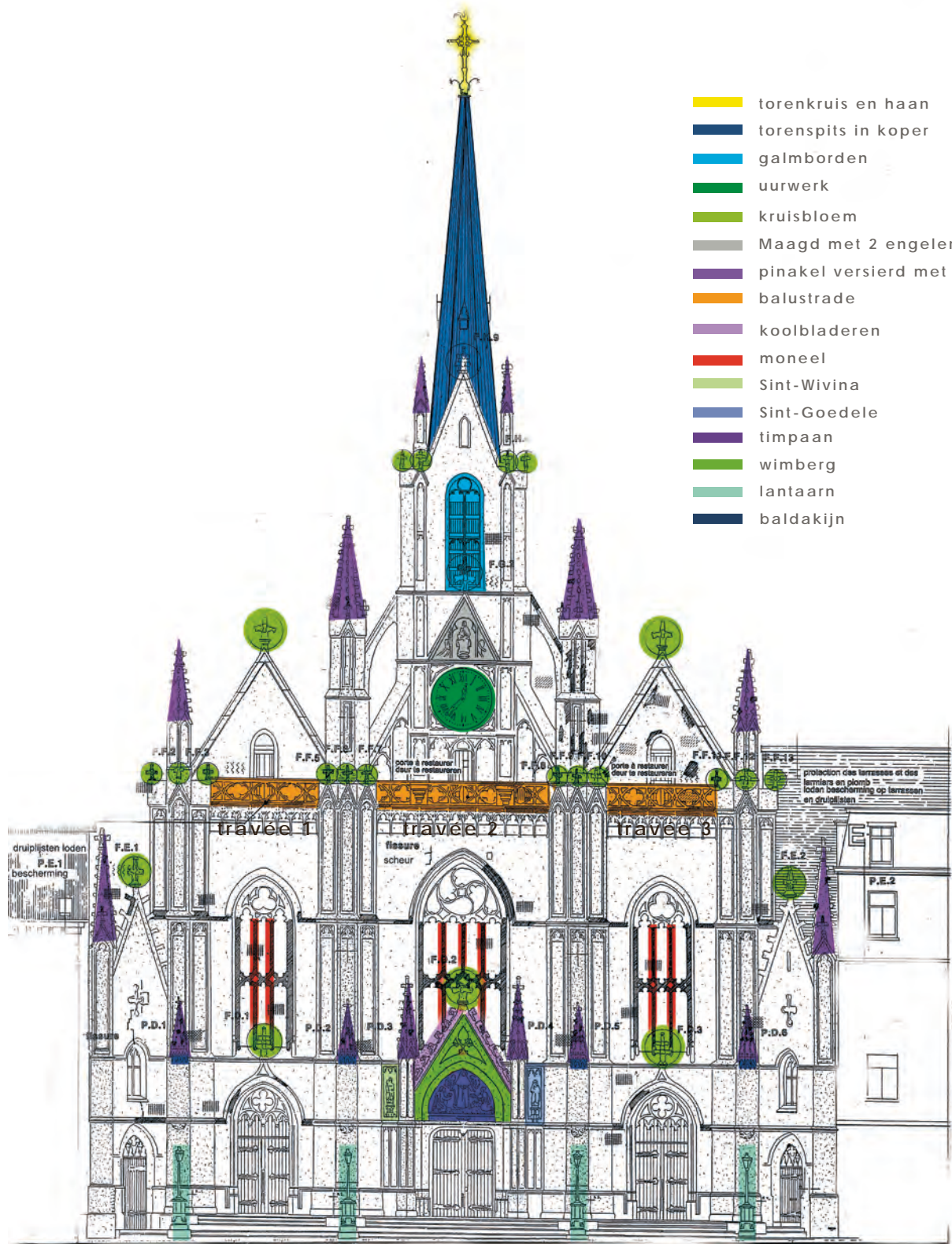
De werken startten in mei 1846 onder leiding van Meester architect DUMONT, auteur van de plannen en het gebouw werd geopend voor het opdragen van de kerkdiensten op 1 april 1849.

De parochie werd geconcretiseerd door het Koninklijk Besluit van 18 mei 1845 en werd gewijd aan Sint-Bonifatius.

Na enkele jaren stelde men vast dat de parochie te klein was en een uitbreiding drong zich op. In 1862 richtte de Kerkfabriek een aanvraag tot de regering om de terreinen achter de kerk te verkrijgen. Dit verzoek diende te worden gerechtvaardigd door een uitbreidingsproject en de Kerkfabriek bestelde in 1864 de plannen bij de architect DE CURTE. De plannen van DE CURTE werden het volgend jaar voorgelegd aan de Koninklijke Commissie voor Monumenten, de regering en de gemeentelijke administratie en werden aanvaard.

Als belangrijke getuige van de eerste neogotische stijl in Brussel bekleedt de Sint-Bonifatiuskerk een strategische plaats op stedenbouwkundig plan. Als vluchtpunt van de Sint-Bonifatiusstraat is de kerk de plaats waarrond zich eind XIXde en begin XXste eeuw de wijk met dezelfde naam gevormd heeft. De wijk omvat een belangrijk geheel van beschermde huizen in Art Nouveaustijl (sommige van E. Blérot).

- torenkruis en haan
- torenspits in koper
- galmborden
- uurwerk
- kruisbloem
- Maagd met 2 engelen
- pinakel versierd met hogels
- balustrade
- koolbladeren
- moneel
- Sint-Wivina
- Sint-Goedele
- timpaan
- wimberg
- lantaarn
- baldakijn

druiplijsten loden
P.E.1
bescherming

travée 1

travée 2

travée 3

protection des terrasses et des
terrasses en plomb
loden bescherming op terrassen
en daktuilen

P.E.2

F.E.2

P.D.5

F.E.3

F.F.13

F.F.14

F.F.15

F.F.16

F.F.17

F.F.18

F.F.19

F.F.20

F.F.21

F.F.22

F.F.23

F.F.24

F.F.25

F.F.26

F.F.27

F.F.28

F.F.29

F.F.30

fissure
scheur

F.F.2

F.F.3

F.F.4

F.F.5

F.F.6

F.F.7

F.F.8

F.F.9

F.F.10

P.D.3

P.D.4

P.D.5

P.D.6

P.D.7

P.D.8

P.D.9

P.D.10

P.D.1

P.D.2

P.D.3

P.D.4

P.D.5

P.D.6

P.D.7

P.D.8

F.F.1

F.F.2

F.F.3

F.F.4

F.F.5

F.F.6

F.F.7

F.F.8

F.F.9

F.F.10

F.F.11

F.F.12

F.F.13

F.F.14

F.F.15

F.F.16

F.F.17

F.F.18

F.F.19

F.F.20

F.F.21

F.F.22

F.F.23

F.F.24

F.F.25

F.F.26

F.F.27

F.F.28

F.F.29

F.F.30

F.F.31

F.F.32

F.F.33

F.F.34

F.F.35

F.F.36

F.F.37

F.F.38

F.F.39

F.F.40

F.F.41

F.F.42

F.F.43

F.F.44

F.F.45

F.F.46

F.F.47

F.F.48

F.F.49

F.F.50

F.F.51

F.F.52

F.F.53

F.F.54

F.F.55

F.F.56

F.F.57

F.F.58

F.F.59

F.F.60

F.F.61

F.F.62

F.F.63

F.F.64

● Historisch en artistiek belang

De architect van de Sint-Bonifatiuskerk : JOSEPH-JONAS DUMONT (1811 -1859)

De architect Joseph Jonas Dumont heeft in de tertiaire, neogotische stijl gezocht naar de wortels van een verleden waar de definitie van de dragende structuur en het uitdrukken van de functie van het bouwwerk duidelijk bepaald waren.

De realisaties van de architect Joseph-Jonas Dumont worden gerekend tot de voornaamste vernieuwers van de gotische stijl in België.

De architect van de uitbreiding van de Sint-Bonifatiuskerk: LOUIS DE CURTE (1817 -1891)

De architect Louis De Curte, ontwerper van de uitbreiding van de kerk, kende het schip en het koor een stijl toe die meer bij de gotische modellen aanleunde, door het invoeren van een ontwerp op basis van een Latijns kruis.

De architect, afkomstig uit Gent, had zich reeds vroeg verdiept in de studie van gotische gebouwen en maakte zijn debuut als restaurateur in Frankrijk onder de leiding van Eugène Viollet-le-Duc.

Buitenkant van de kerk

De parementversiering is overvloedig: kruisbloemen, hogels, pinakels, standbeelden en gebeeldhouwde elementen bekleden de gevel.

De centrale deur is overkapt door een wimberg (een puntgevel), waarvan het timpaan versierd is met een bas-reliëf van J. Laumans (1863) "De Broodvermenigvuldiging".

Gekrulde koolbladeren versieren de helling van de wimberg. De steunberen zijn aangekleed met sokkels en nisgewelven. De standbeelden, verweerd door de tijd, werden weggenomen met uitzondering van deze in het midden: rechts Sint-Goedele en links Sint-Wivina.

In de punt van de centrale welving vinden we een zittende Maagd geflankeerd door twee engelen.

Het daglicht valt in deze belangrijke binnenruimte binnen langs vijfendertig muuropeningen waarvan zevenentwintig versierd zijn met figuratieve glas-in-loodramen. De uitvoering ervan spreidt zich uit over verschillende jaren vanaf 1892 en is voltooid in 1916.

Binnenkant van de kerk

De traveeën van de hoofd- en dwarsbeuk zijn overdekt met gewelven met verbindingsribben en steekribben terwijl die van de zijbeuken bekleed zijn met eenvoudige spitsbooggewelven. Deze gewelven rusten in de beuken op vierkante stenen zuilen, geflankeerd door kolommen en in de dwarsbeuk (en de aanpalende traveeën) op samengestelde zuilen.

Door hun hoge kwaliteit en homogeniteit in hun uitvoering dragen meubilair, sculpturen, glasramen en schilderijen bij tot het uitzonderlijk belang van het gebouw.

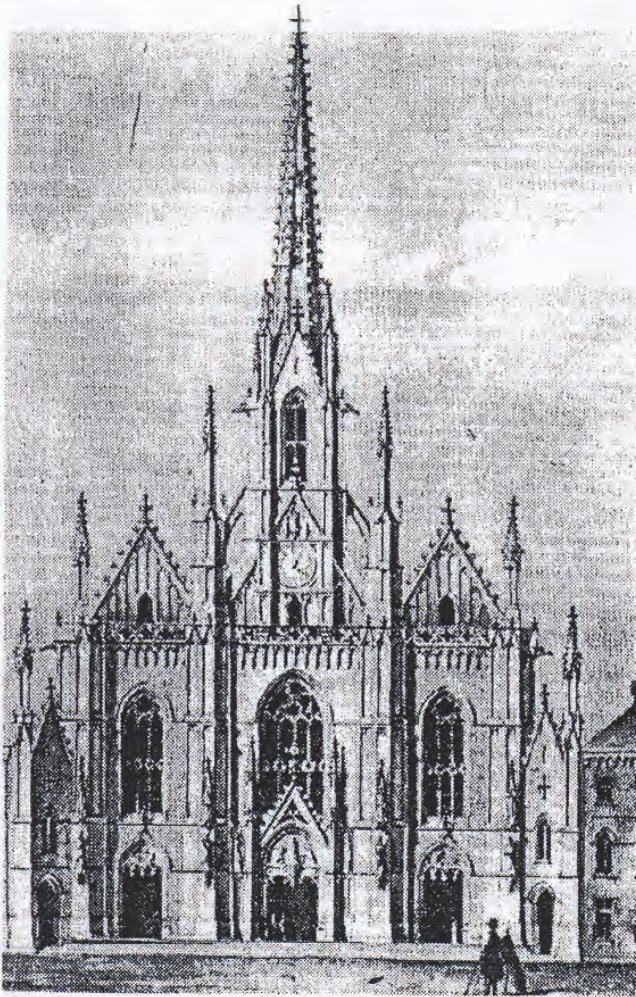

De Sint-Bonifatiuswijk langs de kant van de Tulpstraat, getekend juist voor de grote veranderingen van 1878. Men onderscheidt zeer duidelijk de koorapsis van de kerk ontworpen door architect Joseph-Jonas Dumont. Op de plaats van het grote landelijk eiland dat het voorplan beheerst, worden later de huidige straten Jules Bouillon, Kribbe-, Atheneum- en Bouréstraat aangelegd en worden de hallen (1879) en de gebouwen van het Koninklijk Atheneum (1885) opgetrokken.
(Charles Ligny, de voormalige Sint-Bonifatiuswijk, 1877, het museum van Elsene)

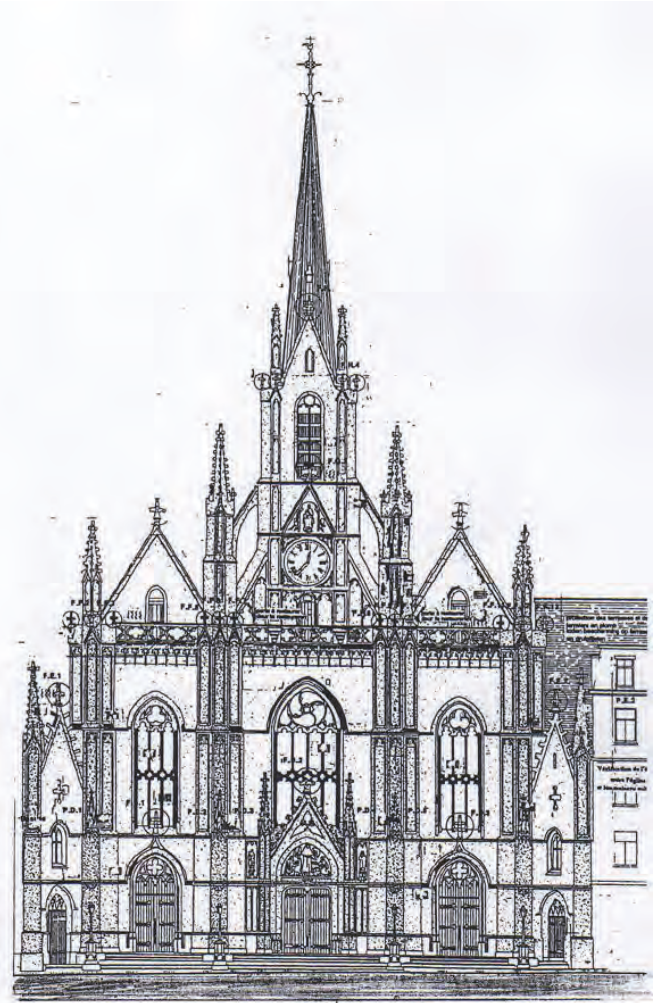

● UITBREIDING VAN DE SINT-BONIFATIUSKERK

Gevel Vredestraat : Vergelijking tussen project en uitvoering

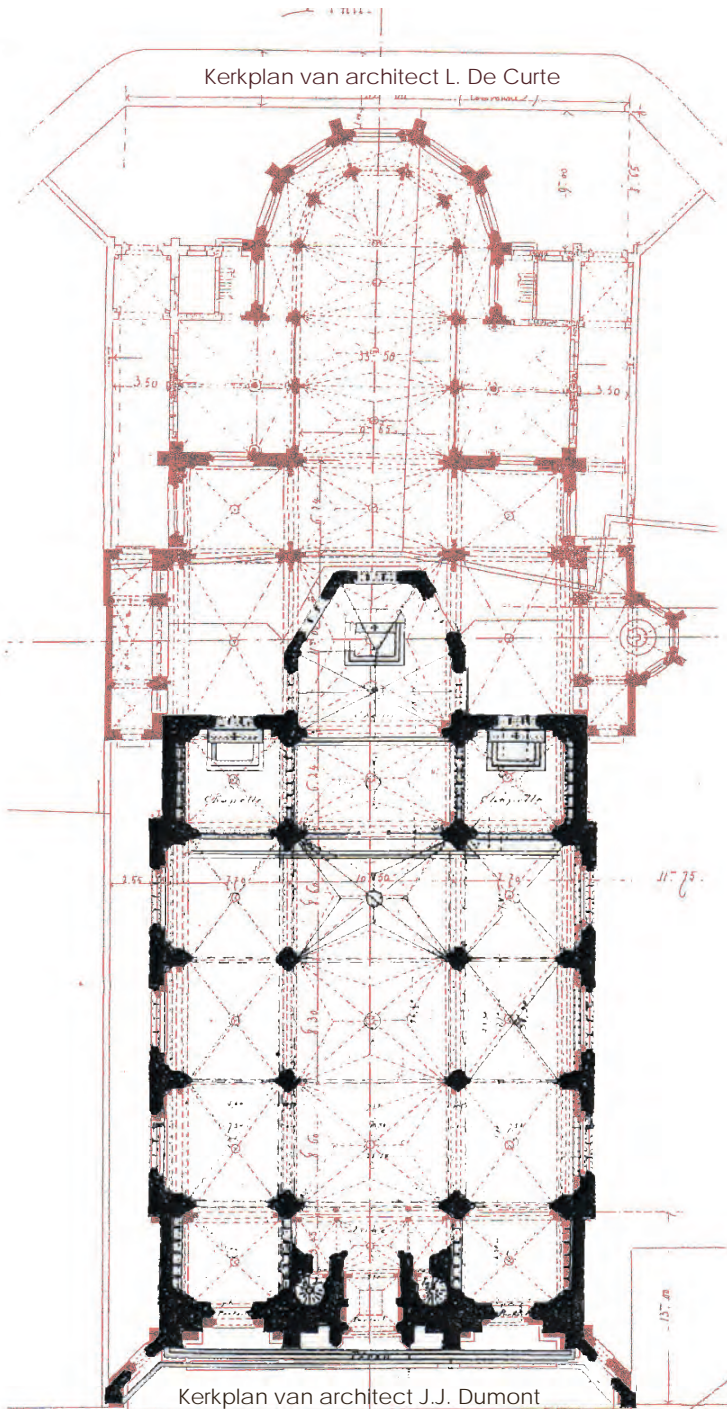
Tekening van gevelproject J.J. Dumont 1847-1849
Op te merken: stenen spits

Tekening van de huidige kerkgevel

Kerkplan van architect L. De Curte

Kerkplan van architect J.J. Dumont

De hallekerk, ontworpen door Dumont, omvat drie beuken van dezelfde hoogte en heeft als koor een eenvoudige veelhoekige apsis, voorafgegaan door een kortere travee waarvan de zijbeuken tevens de zijkapellen vormen.

De Curte supprimeerde de apsis, heropende de muren van de zijkapellen en bouwde een uitspringende dwarsbeuk die dezelfde breedte heeft als de hoofdbeuk. Hierachter kwam een kortere travee, vergelijkbaar met de laatste travee van de beuken van Dumont, en een groot koor. De kerk krijgt zodoende een grondplan in de vorm van een Latijns kruis en sluit zo meer aan bij de gotische modellen.

Als de kruising van de dwarsbeuk verbonden met het schip, door Dumont gebouwd, weinig elegante proporties vertoont, heeft De Curte daarentegen in het koor vrijuit kunnen werken, zich inspirerend op de Franse gotische voorbeelden.

Voorzien van een triforium en steunberen aan de binnenkant doet zijn koor zeker denken aan dit van de Kapellekerk in Brussel, maar nog meer aan het koor van de Notre-Dame de la Treille in Rijsel; een neogotische kerk geïnspireerd op deze van de XIIIde eeuw en waarvan het project in 1856 bekroond werd tijdens een wedstrijd waaraan De Curte overigens deelgenomen heeft.

nr. mètre.

Dessiné par l'Architecte soussigné,

Bruxelles, le 7 Août 1877.

L. De Curte

4946.

Léopold II, Roi des Belges, à tous
présents et à venir, Salut:

Vu le rapport du Gouverneur de la province
de Brabant, en date du 19 Décembre 1884,
concernant l'agrandissement de l'église de
St. Boniface à Tielles;

Vu l'arrêté royal du 16 août 1884;

Sur la proposition de notre Ministre de la
Justice,

Nous avons arrêté et arrêtons:

Article unique. Est autorisé l'agrandissement
de l'Église St. Boniface, à Tielles, conformément
au plan ci-joint, visé par notre dit Ministre,
lequel est chargé de l'exécution du présent arrêté

Donné à Laeken, le 27 Décembre 1884

Par le Roi:

Léopold.

Le Ministre de la Justice,

J. Decker.

Leur expédition conforme:

Le Secrétaire général,

J. Borden.

Leur copie conforme:

Le Greffier provincial,

J. Barbiaux.

Leur copie conforme:

Le Collège,

Par ordonnance:

Le Secrétaire,

C. Vaeckers

Raymond Meyckaert

● Klassering van de kerk

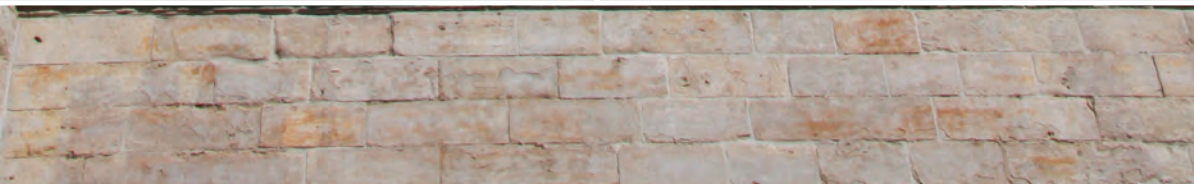
Besluit van de Brusselse Hoofdstedelijke Regering van 18/03/1999:

« Bijlage bij het besluit van de Brusselse Hoofdstedelijke Regering waardoor de Sint-Bonifatiuskerk in zijn geheel beschermd wordt als monument met inbegrip van het meubilair dat vast deel uitmaakt van de inrichting, gelegen 21A-23 Vredestraat in Elsene.»

● Laatste werken voorafgaand aan de restauratie in 2008

- Bewaringswerken 1973 : Vervanging van de vensterkruisen van sommige ramen
- Inrichtingswerken 1997 – 2001 : Inrichting van de weekkapel door architect Ph. Pepermans.
- Dringende werken 1998 – 2009 : Herstellen van de leien in koper op de spits

ALGEMENE RESTAURATIE 2008-2011

Bouwheer algemene restauratiewerken : BELIRIS
Bouwheer studies : Gemeente Elsene

Pathologie van de stenen

Deze restauratie respecteert alle voorgaande tussenkomsten overwegende dat de kerk haar documentaire waarde moet behouden.

De kerkgevels in het noordwesten hebben langs de Vredestraat sterk te lijden van zwaar verkeer. De gevels zijn blootgesteld aan luchtvervuiling die in eerste instantie vervuילend is en vervolgens, in combinatie met regenwater, aftakeling in de hand werkt.

Het merendeel van de onderzochte pathologieën van de kerkstenen zijn typisch voor de veroudering van bouwstenen gebruikt in de Brusselse regio. Zij komen voort uit de sulfatie van stenen: neerslag en vorming van een gipsen korst in een omgeving die atmosferisch gesulfateerd is.

Studie van de stenen voor aanvang van de werken

Het doel van de studie is de aard van de materialen en de gezondheidsstatus ervan te bepalen en de mogelijke oorsprong op te zoeken. Een lithografische inventaris werd opgemaakt door het Institut Scientifique de Service Public (ISSeP).

De gevels zijn voornamelijk opgetrokken uit Gobertangesteent, een relatief harde steen uit de regio rond Brussel, die zeer gelijkmatig erodeert.

Na het verwijderen van de zwarte vervuilingsslaag werd vastgesteld dat de stenen van verschillende kwaliteit, afhankelijk van hun plaats in het gebouw en hun oriëntatie, niet op eenzelfde manier verouderd waren. Ook elementen van de pinakels, kruisbloemen en hogels in Reffroysteen (Noord-Frankrijk) dienden vaak te worden vervangen wanneer herstelling door inlegwerk of herstellen met restauratiemortel niet meer mogelijk was.

Het reinigen van de gevels

Het reinigen werd met grote omzichtigheid uitgevoerd teneinde de kalkafzetting die zich op het steenoppervlak vormde en als beschermlaag optrad, te bewaren.

Na studie en proefneming op verschillende plaatsen van het gebouw werden reiniging met stoom onder hoge druk, zandsteenpolijsten met water en microzandstralen weerhouden als meest geschikte methoden om de vervuiling weg te halen.

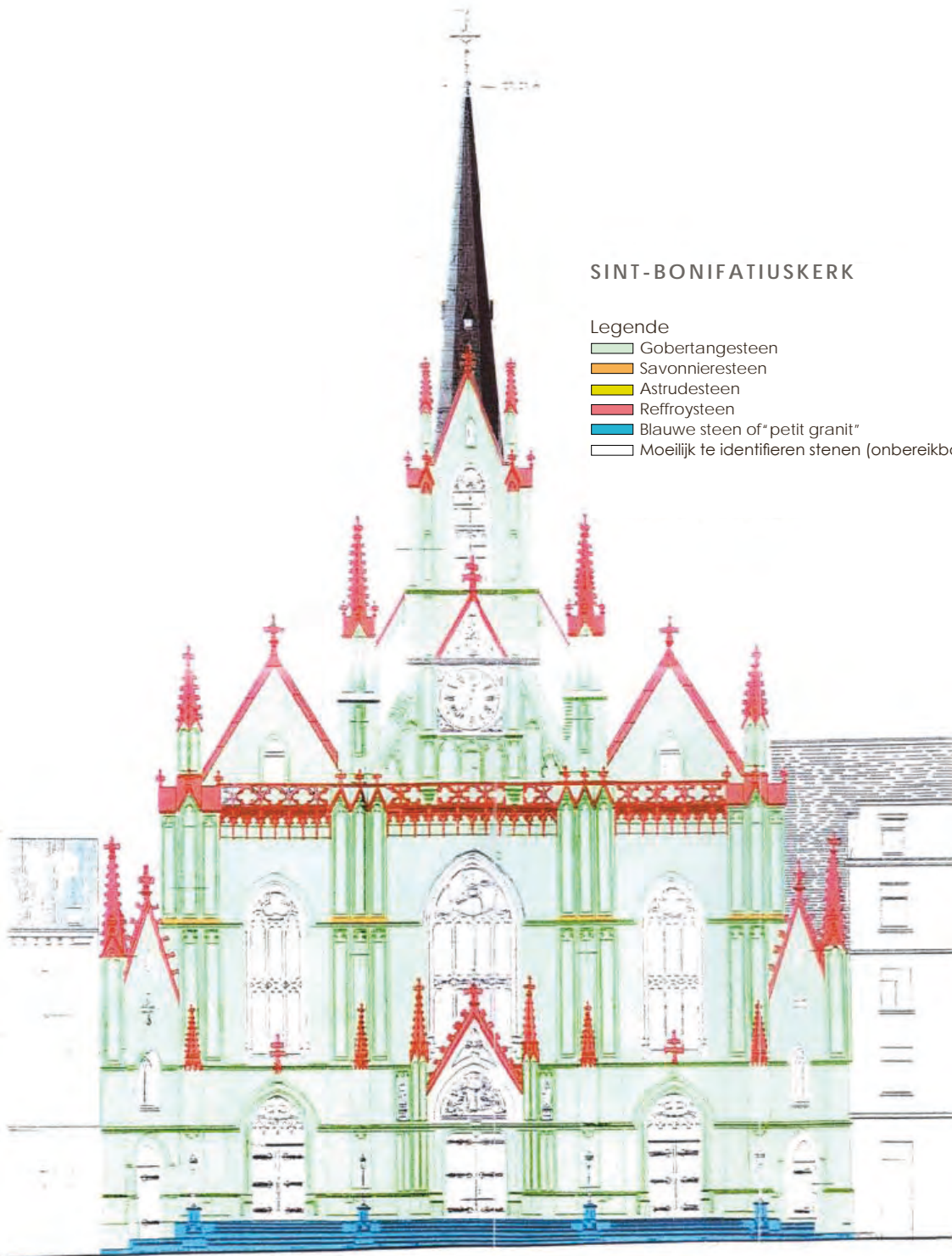
Voorafgaand aan de reiniging werden de zwarte gipsen korsten mechanisch verwijderd.

SINT-BONIFATIUSKERK

Legende

- Gobertangestein
- Savonnierestein
- Astrudestein
- Reffroyestein
- Blauwe steen of "petit granit"
- Moeilijk te identificeren stenen (onbereikbaar of te veruild)

● Restauratie van de stenen

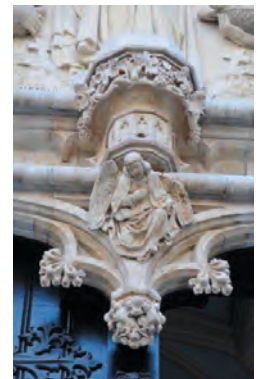
De parementen in de Vrede-, Bouré- en Atheneumstraat zijn voornamelijk in Gobertangesteen. De pinakels, kruisbloemen en muurbekledingen van de welvingen zijn hoofdzakelijk in Reffroysteen. Belgische Blauwe hardsteen werd gebruikt voor de portaaltreden en de grondmuur van de gevel.

● Restauratie van de gevelsculpturen in de Vredestraat

Het centrale deel is overkapt met een puntgevel en het timpaan is bekleed met een bas-reliëf van J. Laumans (1863) "De Broodvermenigvuldiging".

De standbeelden stellen rechts Sint-Goedele en links Sint-Wivina voor. In de punt van de centrale welving: een zittende maagd geflankeerd door twee engelen.

Alle sculpturen werden gereinigd met behulp van compressen en behandeld met steenverharder en een waterwerende behandeling.

● Bezoek aan het atelier van de steenhouwers: Atelier te Zottegem, Monument Vandekerckhove NV.

1

1. Nazicht nieuwe kruisbloem
2. Baldakijn in uitvoering (gevel Vredestraat) met oud model
3. Pinakel in uitvoering (gevel Vredestraat)
4. Controle van de conformiteit van sculptuurwerk /Links : model - Rechts: nieuw in uitvoering
5. Nieuwe kruisbloemen in afwachting van plaatsing op de gevel in de Vredestraat

2

3

4

5

● Werken in hout voor het gebinte van de hoofdbeuk

Na het vrijmaken van de spantsteunen van de hoofdbeuk, de verbindingsbalken en de spantvoeten van de zijbeuken werd vastgesteld dat alle hout van de structuur dat gebruikt werd in het metselwerk rot was en niet meer voldeed om de lasten en de zijdelingse druk van het dakgebinte te dragen.

Versterkingen van de verbindingselementen

Een systematische controle van de balkverbindingen werd uitgevoerd. De verweerde pennen zijn verwijderd en vervangen door pennen in dezelfde houtsoort.

Het onderbouwen van de spantvoeten van de hoofd- en zijbeuk

Om de renovatie van gebintbalken uit te voeren is het nodig om de spantvoeten van de hoofd- en zijbeuken te onderbouwen.

De integrale reconstructie van de ontbrekende of beschadigde delen van het gebinte was nodig.

Alle houtwerk werd vervangen na het overbrengen van alle lasten op het metselwerk van de muren. Andere werkzaamheden aan de spanten behelsden de vervanging van verweerd hout door nieuwe stukken hout en van versterkingen en verbindingselementen door pennen.

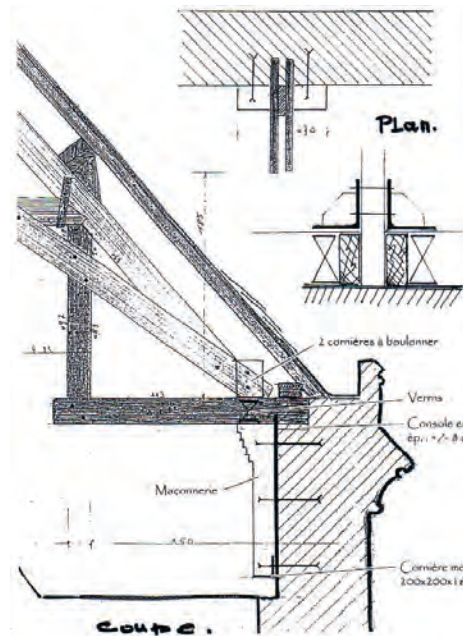
Na het reinigen van het houten gebinte werd overgegaan tot het preventief behandelen met een insectendodend middel en een brandwerende behandeling van het hout.

● Restauratie van de daken

Herstelling van de spantvoeten van het koor

Dakgebinten die gedeeltelijk steunen op het metselwerk van de koorgewelven.

Dakbedekking in leien

Situatie voor de werken

Situatie tijdens de werken

Situatie na de werken

In 1936 werd de bedekking in leisteen vervangen door een koperen die al snel beschadigd bleek te zijn.
In 1963 werd deze bekleding vervangen door een bedekking in vezelcement.
In 2009 werden de kunstleien van de dakhellingen vervangen door natuurleien van 27/18.

Restauratie van het houtwerk

Voor

Na

● Restauratie van de metalen structuur van de klokkentoren

De torenspits onderging een verregaande restauratie. Uit de studie van de stabiliteit van het spitsgeraamte bleek dat dit opnieuw moest verankerd worden in het metselwerk van de toren.

De bintbalken die de basis van de spits vormen, werden verzonken in een betonplaat.

Daarenboven werden verschillende door roest aangetaste verbindingen versterkt.

De punt van de spits die het kruis en de haan draagt, werd vervangen. De stabiliteit van de spits werd versterkt door middel van metalen profielen. Alle roest op de metalen structuur werd verwijderd en de structuur werd vervolgens opnieuw geschilderd.

Na versterking werd de kruisstructuur samen met de opnieuw met bladgoud vergulde haan teruggeplaatst.

De bedekking van de spits met koperen leien van 20x30cm werd vervangen door identieke koperen leien.

● Binnenverlichting van de kerk

Het verlichten van het interieur van een gebouw zoals de Sint-Bonifatiuskerk legt keuzes op. Enerzijds het bewaren van de neogotische wandlampen, oorspronkelijk op gas en omgebouwd naar elektriciteit, maar die slechts de zijbeuken verlichten en anderzijds een nieuwe verlichting aanpassen aan het opmerkelijke decor en de architectuur van deze eerste neogotische kerk.

Na grondige studie werd een hangverlichting gekozen. Deze is dubbel in de hoofd- en dwarsbeuk waardoor de verbindingsribben en steekribben beter opgemerkt worden en enkel voor de zijbeuken zodat het neogotisch meubilair in hout, de biechtstoelen en de kruisweg van de beeldhouwer J.F. Malfait beter uitkomen.

De inbraakbeveiliging en de geluidsinstallatie werden eveneens verbeterd.

Restauratie van de wandlampen van de kerk

De enkelvoudige neogotische wandlampen oorspronkelijk op gas (1856) en omgebouwd voor elektriciteit verlichten alleen het gangpad van de zijbeuken.

Positie oorspronkelijke gasverlichting

Positie omgebouwde elektrische verlichting

Gerestaureerde elektrische verlichting

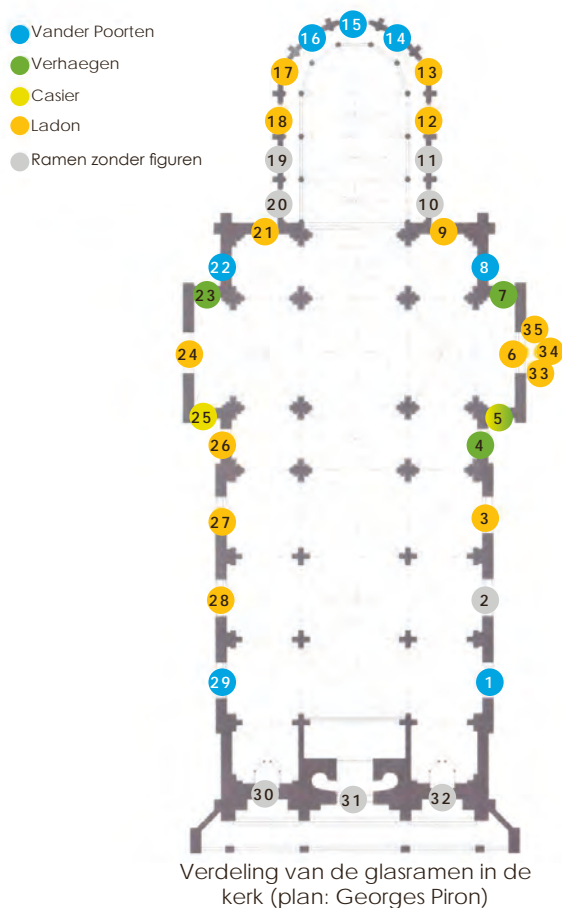

Restauratie en conservatie van de glas-in-loodramen van de Sint-Bonifatiuskerk

Deze werken werden parallel uitgevoerd door de Gemeente Elsene.

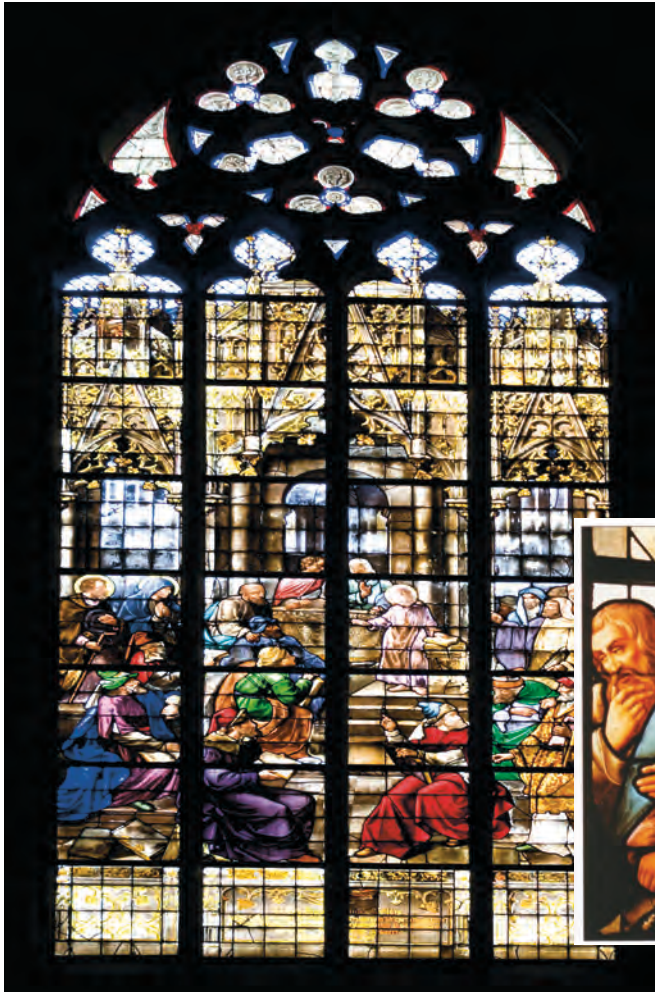
Er werden voorafgaand aan de restauratie studies uitgevoerd door Mevr. Diane de Crombrugghe en meester-glasenier de Heer Gdalevitch met betrekking tot de behandeling en de conservatie.

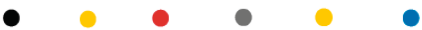
De glasramen in de kerk

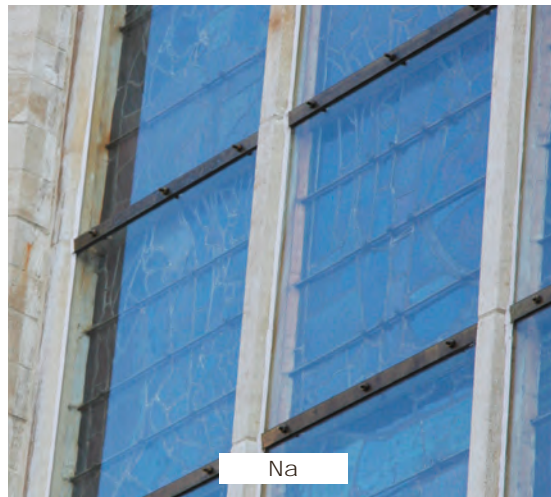
1. Van der Poorten, Het Laatste Avondmaal (ontwerp : Malfait)
2. Kathedraalglas
3. Ladon, Inwijding van de Heilige Augustinus door de Heilige Ambrosius en de Heilige Mathilde ten overstaan van zijn zoon keizer Othon
4. Verhaegen, Acht heiligen geëerd door de familie van dokter Koch
5. Verhaegen-Casier, Zes heiligen
6. Ladon, Het leven van Sint-Bonifatius (deel I)
7. Verhaegen, Zes heiligen (wapenschild van de familie van Ypersele de Strihou)
8. Van der Poorten, Het Huwelijk van de Maagd (ontwerp : Malfait)
9. Ladon, De Kindertijd van Christus in Nazareth / De Vlucht naar Egypte
- 10/11. Kathedraalglas
12. Ladon, De Opstanding van Christus / De Geschiedenis van Jonas
13. Ladon, Christus in het Voorgeborchte / Jozef afgedaald in de putten
14. Van der Poorten, Biddende Sint-Bonifatius verjaagd door zijn vijanden (ontwerp: Malfait)
15. Van der Poorten, De Kruisweg / Mortas offert zijn kerk aan de Maagd (ontwerp: Malfait)
16. Van der Poorten, Sint-Bonifatius predikend in de Kathedraal van Lausanne (ontwerp : Malfait)
17. Ladon, Het Laatste Avondmaal / De Offerande van Melchisedech
18. Ladon, De Intrede van Christus in Jeruzalem / De Triomf van David
- 19/20. Kathedraalglas
21. Ladon, De Stamboom van Jesse
22. Van der Poorten, Tenhemelopneming van de Maagd (ontwerp : Malfait)
23. Verhaegen, Zes heiligen (wapenschild van de familie Nothomb)
24. Ladon, Het Leven van Sint-Bonifatius (deel II)
25. Casier, Zes heiligen
26. Ladon, Het Heilig Hart omringd door heiligen
27. Ladon, Tenhemelopneming en Kroning van de Maagd / De Draak gevloerd door Sint-George
28. Ladon, Het Leven van de Heilige Antonius
29. Van der Poorten, Kind Jezus te midden van dokters (ontwerp : Malfait)
- 30-32. Kathedraalglas
- 33-35. Ladon, Taferelen uit de Geschiedenis van Sint-Bonifatius

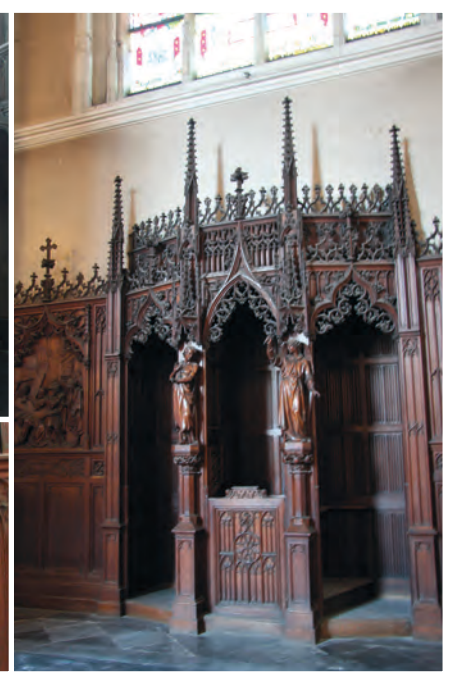
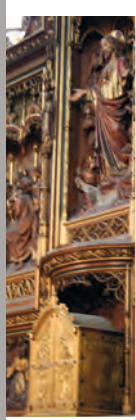
Brek in het gelaat.

Een beschermende buitenbeglazing werd geplaatst na reinigingsbehandeling en conservatiere restauratie van de 22 figuratieve glasramen waaronder diegene van het koor.

DE INTERIEURDECORATIE VAN DE KERK

Het meubilair is hoogst interessant: het houtwerk met de biechtstoelen, het orgel en de sculpturen evenals de glasramen en de wandschilderingen zijn in hun geheel van hoge kwaliteit.

Een studiecampagne voor de interieurrestauratie startte begin 2000 met de studie van het meubilair en de wandschilderingen.

WIE IS SINT-BONIFATIUS ?

Als zoon van een adellijke Brusselse familie studeerde Bonifatius tot zijn 17de in zijn geboortestad en vervolgens aan de Universiteit van Parijs waar hij, eens afgestudeerd en tot priester gewijd, van 1222 tot 1229 theologie onderrichtte en intussen kanunnik van Sint-Goedele in Brussel was.

Zijn soberheid, eenvoud en toewijding om ten dienste van iedereen te staan, maakten hem geliefd bij het volk, maar bezorgden hem een hardnekkige tegenwerking van de wereldlijke geestelijkheid die talrijk en invloedrijk was en wiens misbruiken hij aanvocht.

Met de jaren verdiepte hij zich in een leven van gebed en omringd door liefdevolle verering stierf hij vredig op 19 februari 1261, op tachtigjarige leeftijd met een grote heiligheid. Ter Kameren, waar zijn relieken worden bewaard, is tevens de zetel van een in zijn naam opgericht broederschap.

BESLUIT

De conservatie van oude monumenten naar de toekomst toe is een delicate zaak omdat ze met veel durf gebouwd zijn en ons slechts bereiken dank zij steeds voortdurende werken.

Na bijna een decennium van inspanningen en drie jaar werken is een einde gekomen aan deze poging tot bewaring.

Voor de algemene restauratie was een bedrag van € 3.500.000 (BTWi) nodig om de buitenzijde van de kerk terug in ere te herstellen zoals de kerk het verdient.

Hiervan nam BELIRIS € 2.250.000 (BTWi) voor zijn rekening. Het resterende bedrag werd gefinancierd door de Gemeente Elsene en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (80% subsidie).

De restauratie van de glasramen bedroeg € 340.000 (BTWi) en werd gefinancierd door de Gemeente Elsene en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (80% subsidie).

De honoraria van de studie bureaus bedroegen € 400.000 (BTWi), eveneens gefinancierd door de Gemeente Elsene en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (80% subsidie).

Een dergelijke verwezenlijking is het resultaat van teamwerk waarbij kennis, ervaring en bedrevenheid gebundeld worden. De meest recente technologieën werden gekoppeld aan de traditionele technieken van de ambachtsman – de artiest – die de tijd hebben doorstaan.

Wij denken aan allen die geijverd hebben voor de bouw van de Sint-Bonifatiuskerk, de eerste neogotische kerk van Brussel. Ieder van hen heeft zijn eigen middelen met talent en gewetens- en liefdevol ingezet en heeft zijn functie van leerling, vennoot, ambachtsman met fierheid uitgevoerd.

Met het verleden wordt de toekomst gemaakt. Laten we het patrimonium van Elsene beter leren kennen om het beter te bewaren en verbeterd over te dragen.

Partners bij de restauratiecampagne:

Bouwheer algemene restauratie :	BELIRIS
Bouwheer studies en restauratie glasramen:	Gemeente Elsene
Architectuurstudies:	Atelier d' Architecture Georges Piron et Partenaires
Stabiliteitsstudies:	F. Dupont (Ingenieur - Professor)
Algemene Onderneming (algemene restauratie + glasramen) :	Monument Vandekerckhove NV.
Veiligheid en gezondheid :	Belor
Technische controle :	SECO
Kerfabriek	

Een bijzondere dank gaat uit naar volgende personen:

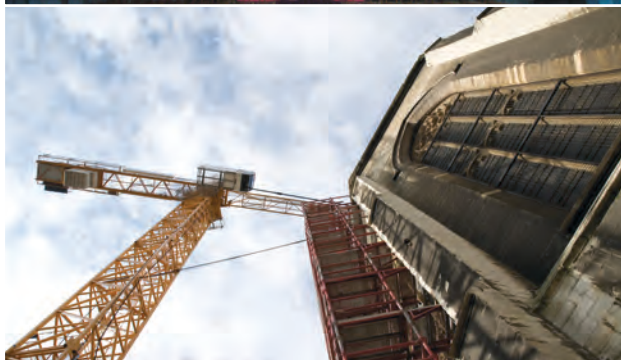
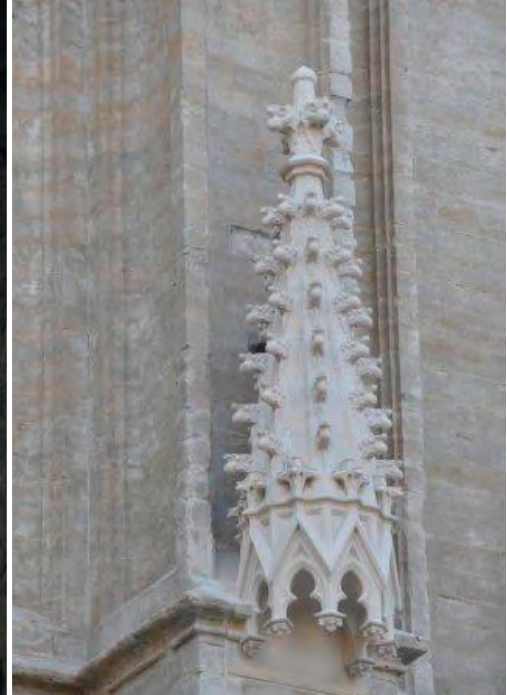
D. De Bock, D. Bronckart, D. Van der Smissen, F. Slegers, K. Burnay en het volledige BELIRISsteam, D. Hanquinet, F. Cool, T. Debecker (Gemeente Elsene), G. Piron, E. Ramirez-Mauroy (Architectenbureau), F. Dupont (Stabiliteitsingenieur), Salmon (Technieken), M. Van Haelen (DML), G. Claerbout, W. Van Noten, T. Schotte, W. Decavele, R. Desmet, M. Van Gansbeke (Monument Vandekerckhove NV), M. Germann, T. Niessens (Belor), C. Clauss (SECO), M. Gdalevitch (meester glazenier), M. Maréchal (Pastoor), V. Haye (werknemer kerk) en alle anderen die deze restauratiecampagne tot een goed einde hielpen brengen.

« **Het in stand houden van monumenten vereist vooreerst een geregeld onderhoud.** »

Charter van Venetië, artikel 4, 1964.

Foto's: BELIRIS - Georges Strens (Gemeente Elsene) - Georges Piron (architect)

Teksten: Georges Piron (architect) - BELIRIS - F. Cool (Gemeente Elsene)

GLOSSARIUM

Dwarsroede : roede in metaal met aanslag die de panelen van een kerkraam of glas-in-loodraam vasthoudt.

Flamboyant : kenschetst de laatgotische stijl die in de 15de eeuw gekenmerkt wordt door decors met kantbewerkingen en vlamvormig vulwerk.

Galmbord : geheel van gekantelde lamellen in de openingen van de klokkentoren om het klokkengeluid naar de grond te sturen.

Gewelf : gebogen metselwerk, gemaakt uit daartoe gevormde stenen dat steunt op de muren, pilaren of zuilen (rondgewelf, ribgewelf, puntgewelf) en dat in het algemeen dient om een ruimte te bedekken.

Hallenkerk : kerk bestaande uit verschillende parallelle beuken van dezelfde hoogte en zonder zijbeuken.

Kapiteel : verbredend element dat de bovenkant van een kolom, zuil, pilaster of stijl omlijst.

Koor : een basiskerk bestaat uit twee delen die minstens in elkaars verlengde liggen. Het koor, naar het oosten gericht, is de plaats waar de kerkdienst wordt gezongen en de priester het offer van de eucharistie vernieuwt. In het verlengde ervan ligt de hoofdbeuk (of schip) waar de gelovigen plaatsnemen.

Kruisribgewelf : gewelf bestaande uit vier delen, twee aan twee symmetrisch, die de lasten overbrengen op de vier steunhoeken; deze inrichting is vooral karakteristiek voor de gotische architectuur.

Latijns kruis : kruis waarbij het onderste deel langer is dan de drie andere.

Middenstijl/moneel : verticale stijl van een kozijn, meestal bij metselwerk, die een opening in verschillende delen verdeelt.

Neogotiek : wordt gezegd van een architectuurstroming die in de 19de eeuw een terugkeer naar de gotische stijl omvat.

Pilaar : alleenstaande verticale steun in metselwerk, in een vierkante, cilindrische of kruisvormige delen of een zuilenbundel rond een gemetselde kern (zuilenpilaar).

Pinakel met hogels : kroonwerk in de vorm van een conisch of piramidevormig torentje op een steunbeer geplaatst – met hogels: uitspringende ornamenten die min of meer voluutvormig zijn.

Portaal : grote deur met soms een monumentaal karakter.

Sacristie : bijgebouw van een kerk waar de heilige vaten en priestergewaden worden bewaard.

Schip : langgerokken ruimte die het interieur van een groot gewelfd gebouw vormt (vorm van een omgekeerde scheepsromp).

Steekrib : ondergeschikte rib van een gewelf die deel uitmaakt van een steun. Hij loopt niet tot aan de sluitsteen van het gewelf en maakt in het algemeen verbinding met een andere steekrib op een punt, de "sluitsteen" van de steekrib, die door een kruinrib verbonden is met de sluitsteen van het gewelf.

Steunbeer : versterking van het metselwerk, meestal in de vorm van een pilaster (rechthoekige pilaar die lichtjes uitspringt en die in een muur of andere pilaar is ingewerkt) of een rechthoekige driehoek die met een kleine basis op de grond steunt en geplaatst wordt langs de buitenkant van een muur om daar waar de druk het grootst is, deze te verminderen.

Tongewelf : rondboog.

Transept : het transept (dwarsbeuk) is in de rooms-katholieke kerk het kleinste van de twee delen van het Latijns kruis die de as koor-hoofdbeuk dwarst. Het is gevormd door de "kruising van het transept" en de twee "armen" (links of noordelijk en rechts of zuidelijk).

Triforium : galerij die rondom het interieur boven de boogversieringen (archivolten) van de zijbeuken of van het koor van een kerk loopt. Deze galerij is open langs de binnenzijde via een aantal openingen of een opengewerkte bogereeks.

Verbindingsrib : uitstekende rib die de sluitsteen van het spitsgewelf verbindt met het ontmoetingspunt van twee steekribben.

Wimberg : fronton of driehoekig ronddeel, min of meer opengewerkt en boven een boog of gording van een opening geplaatst.

Waterwerende behandeling : bescherming van een werk tegen de indringing van water door het oppervlakkig aanbrengen of door toevoeging van een waterwerend product.

Zadeldak : een dak met twee hellingen in de vorm van een zadel.

Zandstralen : afschrapen of afslijpen van een oppervlak door het pneumatisch projecteren van een zandstraal.

Zijarm transept (dwarsbeuk) : links en rechts. De hoofdbeuk wordt gevormd door een kruising en de twee armen (links en rechts).

BRONNEN

- Cercle d'histoire locale d'Ixelles asbl, Ed. Commune d'Ixelles, 1997
- L'urbanisation du quartier Saint-Boniface à Ixelles de 1875 à 1900, Université Catholique de LLN, Marie-Ann Dewez, 1982-1983
- Les monuments religieux, G. Des-Marez
- Arrêté du gouvernement de la Région de Bruxelles-Capitale 18.03.1999
- Rapport de la séance du 18 mars 1884 de la CRM
- Poelaert Joseph et son temps, Crédit Communal
- Etude préalable à la restauration des vitraux, Mme Diane de Crombrugge, 2003
- Etude et traitement des vitraux, Maître verrier M. Gdalevitch
- Etude stylistique et analyse technique – Mme C. Périer – D'ieteren et Nicole Gesche-Koning – ULB 2004

Gevel aan de Athenuem-, Bouréstraat